Masarykova univerzita
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Brno 2013 **Lucie Šubrtová**

MASARYKOVA UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRIMÁRNÍ PEDAGOGIKY

Péče o zdraví v kontextu environmentální výchovy v mateřské škole

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Forma prezenční

Brno 2013

Vedoucí diplomové práce:
doc. PaedDr. Hana Horká, CSc.

Vypracovala:
Lucie Šubrtová

Bibliografický záznam

ŠUBRTOVÁ, Lucie. *Péče o zdraví v kontextu environmentální výchovy v mateřské škole: bakalářská práce*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra primární pedagogiky, 2013. 49 s. Vedoucí bakalářské práce doc. PaedDr. Hana Horká, CSc.

Anotace

Práce je zaměřena na výchovu ke zdraví, environmentální výchovu a jejich průniky. Vedle jejich pojetí, cílů a obsahu jsou uvedeny vybrané prostředky výchovy ke zdraví v environmentálním kontextu. Autorka sleduje zvolené téma v kontextu kurikulárních materiálů pro předškolní vzdělávání. Praktická část obsahuje metodiku a výsledky dílčího šetření, které zjišťuje dětská pojetí „zdraví“ a „přírody“. Respondenty byly děti předškolního věku, které měly rovněž k dispozici kartičky a obrázky na dané téma.

Annotation

The work is focused on health education, environmental education, and their intersections. Besides their concepts, objectives and content are selected means of health education in the environmental context. The author follows the topics in the context of curricular materials for pre-school education. The practical part contains the methodology and results of the partial investigation that determines children's concept of "health" and "nature." Respondents were preschool children, which were also available cards and pictures about the topic.

Klíčová slova

Výchova ke zdraví, environmentální výchova, průnik výchovy ke zdraví a environmentální výchovy, zdraví, faktory zdraví, podpora zdraví, výživa, dětská pojetí, RVP PV, Kurikulum podpory zdraví, mateřská škola, prostředky.

Key words

Health education, environmental education, the intersection of health education and environmental education, health, determinants of health, health promotion, nutrition, children's concepts, RVP PV, Health promotion curriculum, kindergarten, resources.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných literárních pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Souhlasím, aby práce byla uložena na Masarykově univerzitě v Brně v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Brně dne 17. dubna 2013 ……

podpis studenta

Poděkování

V úvodu své práce bych chtěla upřímně poděkovat doc. PaedDr. Haně Horké, CSc., za vedení, ochotu, trpělivost a konzultace při vypracování této bakalářské práce.

Děkuji také za ochotu paní ředitelce a učitelkám mateřské školy Sluníčko, Brno, kde jsem mohla provádět výzkumné šetření k praktické části bakalářské práce.

Dále bych ráda poděkovala své rodině za veškerou podporu a trpělivost, kterou mi při studiu projevovala.

Obsah

Úvod ... 7
I. TEORETICKÁ ČÁST ... 8
1 Výchova ke zdraví ... 8
1.1 Zdraví ... 8
1.2 Podpora zdraví ... 9
1.3 Faktory zdraví ... 10
1.4 Výživa ... 11
1.5 Výchova ke zdraví ... 12
2 Pojetí environmentální výchovy ... 14
3 Průnik výchovy ke zdraví a environmentální výchovy ... 16
3.1 Společné průniky ... 16
3.2 Výchova ke zdraví a environmentální výchova v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání ... 17
3.3 Výchova ke zdraví a environmentální výchova v Kurikulu podpory zdraví v mateřské škole ... 20
4 Prostředky výchovy ke zdraví v environmentálním kontextu ... 23
II. PRAKTICKÁ ČÁST ... 25
5 Zjišťování dětských pojetí ... 25
5.1 Dětská pojetí „přírody“ ... 27
5.2 Dětská pojetí „zdraví“ ... 30
5.3 Komentáře a třídění kartiček – „příroda“ ... 33
5.4 Komentáře a třídění kartiček – „zdraví“ ... 37
5.5 Práce dětí ... 41
5.6 Shrnutí výsledků ... 43
Závěr ... 45
Resumé ... 46
Seznam použité literatury ... 47
Přílohy ... 49

Úvod

Zdraví člověka a zdravé životní prostředí jsou pro náš život nesmírně důležité a je třeba od útlého věku vést k jejich podpoře a ochraně. Cílem bakalářské práce je poukázat na souvislost mezi environmentální výchovou a výchovou ke zdraví v mateřské škole.

Teoretická část je rozdělena na čtyři kapitoly. První kapitola objasňuje výchovu ke zdraví a základní kategorie, které s ní souvisejí – zdraví, výživa, podpora a faktory zdraví. Další kapitola pojednává o pojetí environmentální výchovy, o jejích cílech a obsahu. Ve třetí kapitole jsou nastíněny některé souvislosti mezi výchovou ke zdraví a environmentální výchovou. Je naší snahou poukázat na skutečnost, že zdraví člověka ovlivňuje kvalita životního prostředí, zejména přírody. Vzhledem k tomu, že uvedené výchovné oblasti jsou součástí kurikula předškolního vzdělávání, sledujeme jejich zařazení v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání a v Kurikulu podpory zdraví v mateřské škole. Poslední kapitola uvádí prostředky výchovy ke zdraví s environmentálním zaměřením, které se mohou stát inspirací pro učitele mateřských škol. Jde o Zdravou abecedu, Nemocnici zvířátek či ekoškolky.

V praktické části je popsána metodika a výsledky šetření, které je věnováno zjišťování dětského pojetí „zdraví“ a „přírody“ v mateřské škole. Bylo použito rozhovoru s dětmi a následně pak kartiček a obrázků tematicky orientovaných na zdraví a životní prostředí/přírodu.

I. TEOTETICKÁ ČÁST

1 Výchova ke zdraví

Tématem bakalářské práce je péče o zdraví v kontextu environmentální výchovy v mateřské škole. Proto vysvětlíme pojmy, které s touto problematikou souvisejí. Nejprve se zaměříme na pojem zdraví. Je známá řada definic, které se zdravím zabývají.

1.1 Zdraví

Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole uvádí, že *„zdraví je hodnotou hodnot. Je podmínkou celkově hodnotného života jednotlivce, společnosti i světa. Týká se celého člověka a jeho prostředí. Zdraví i nemoc jsou výslednicí vzájemných vztahů mezi organismem, psychikou a osobností jednotlivce a mezi člověkem a jeho prostředím. Zdraví není jen nepřítomnost nemoci. Je to subjektivní pocit životní pohody, souladu a harmonie, který si uvědomujeme podle míry své zralosti. Pocit pohody je relativní, protože každý jednotlivec jej dosahuje za rozdílných předpokladů a podmínek.“* (Havlínová a kol., 2008, s. 18).

Dále se v kurikulu podpory zdraví dozvídáme, že na zdraví působí několik vzájemných vztahů, které jsou spojovány s duševní, sociální a tělesnou pohodou. Také bychom měli podporovat vzájemné vztahy mezi jednotlivci a komunitou, a to jak na bázi přírodní, tak i společenské. Rozlišujeme dva hlavní přístupy ke zdraví. Dělí se na holistický a interakční. Interakční je na bázi vědy. Holistický se pyšní starší tradicí. Holistický přístup upozorňuje na vzájemné působení organismu, psychiky a osobnosti jedince s jeho prostředím. Interakční přístup obsahuje mechanismus, kde na sebe působí složky zdraví. Definice interakčního přístupu obsahuje údaje o prostředí, které je také kategorií environmentální výchovy. Z holisticko-interakčního pojetí se vyvinula tzv. podpora zdraví (Havlínová a kol., 2008, s. 19).

Abychom se cítili zdraví, je podle Hany Dvořákové (2002, s. 43) nutné být v dobré psychické i fyzické pohodě. Na jedince, kteří se potýkají s psychickými stavy, číhají různé nástrahy. Mezi nejznámější patří žaludeční obtíže spojené s vytvořením žaludečních vředů. Velkou pozornost věnujeme tělesné a duševní pohodě. Ta se rozvíjí

již v raném dětství. Záleží na tom, v jakém rodinném prostředí se dítě nachází, jak jej rodina vnímá, zda ho dokáže povzbudit v jeho zájmech a respektuje jeho osobnost. Dítě si tak buduje vlastní identitu a nese si do budoucnosti pozitivní či negativní stránku své osobnosti.

Podle Jitky Machové (2009, s. 11) patří zdraví na první místo v žebříčku našich hodnot. Uvědomujeme si, že je nejdůležitější metou v dosažení spokojenosti, životních cílů a přání. Pokud jsme zdraví, naplňujeme své sny a realizujeme se v běžném životě.

Asi nejvíce je známá definice Světové zdravotnické organizace, která říká, že zdraví *„je chápáno jako vyvážený stav tělesné, duševní a sociální pohody. Je utvářeno a ovlivňováno mnoha činiteli, jako je způsob života, zdravotně preventivní chování, kvalita mezilidských vztahů, kvalita životního prostředí a další. Zdraví je předpokladem pro aktivní a spokojený život a pro dobrou pracovní výkonnost. Proto je také výchova ke zdraví jednou z priorit základního vzdělávání a promítá se i do celého života školy. Je zakotvena v současných vzdělávacích programech všech stupňů škol.“* (Machová, Kubátová, 2009, s. 11).

Halfdan Mahler použil výrok *„Zdraví není všechno, ale všechno ostatní bez zdraví není ničím.“*

O výchově ke zdraví pojednává i Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání. Nejvíce je toto téma rozebíráno v oblasti Dítě a tělo (viz 3.2 Výchova ke zdraví a environmentální výchova v Rámcovém vzdělávacím programu předškolního vzdělávání).

Společné pro tyto definice zdraví je to, jak se člověk cítí po psychické, tělesné i fyzické stránce. Musíme proto dětem vytvořit dobré klima v rodině i v mateřské škole. U dětí předškolního věku je nezbytné, aby věděly, proč je pro nás zdraví cenné a co vše zdraví obnáší.

1.2 Podpora zdraví

S výchovou ke zdraví je úzce spjata také podpora zdraví. Jak uvádí Holčík, podpora zdraví *„představuje neustále doplňovaný soubor myšlenek, prostředků a metod, který je*

možné nazvat: posilování, upevňování, podpora, ochrana a rozvoj zdraví za aktivní účasti jednotlivých občanů, skupin, organizací i společnosti jako celku. Nejde tedy o resortní záležitost zdravotnictví, ale také o aktivity jedinců, skupin, organizací, resortů i společnosti jako celku.“ (Mužíková, 2010, s. 10).

Miluše Havlínová a kol. (2008, s. 39) uvádějí, že záleží na tom, jak se učitelé v mateřské škole k této otázce staví. Děti rády napodobují styl dospělých. Učitelé mají vytyčené cíle, co se týká postoje ke zdraví. Neměli by se bránit týmové práci a svým přístupem by měli vtahovat i rodiče do kolektivní spolupráce.

1.3 Faktory zdraví

Jitka Machová (1998, s. 141–142) poukázala na čtyři faktory zdraví, které působí na správný vývoj jedince. Ty na organismus účinkují jako celek a pro náš zdravotní stav mají velký význam. Vše souvisí s tím, jak jsme obdarováni genetickou dispozicí, jaký zvolíme životní styl, v jaké kvalitě pracovního a životního prostředí žijeme a v neposlední řadě se zdravotní péčí. Je na naší osobnosti, jaký zvolíme zdravý životní styl. Na tento faktor má vliv naše chování. Dočítáme se, že naše zdraví ovlivňuje až ze 60 %. Proto klademe takový důraz na dodržování správného postoje. Naopak genetickou dispozici svým přístupem ovlivnit nemůžeme, neboť je daná.

Naší prioritou k dosažení zdárného cíle výchovy ke zdravému životnímu stylu bude dát dítěti dobré základy již v raném dětství. Jde o to, jak si dítě zvykne přijmout dané návyky a zda jej jeho rodina podpoří. Tyto poznatky si vyhodnotí a ponese do další etapy svého života. Na tom bude spočívat, zda přenese tyto informace další generaci a zda povede své potomky stejným směrem. Pro budoucnost národa je nezbytné mít co nejvíce zdravých jedinců.

Dále uvádí, že škola má v této úloze velkou moc. Snaží se všechny děti co nejvíce během školní docházky ovlivnit zdravým životním stylem. Klademe důraz na pozitivní přístup k otázce zdraví.

U dětí záleží na tom, v jaké rodině vyrůstají a co preferují jejich rodiče. Mateřská škola má snahu, aby se zvolilo takové řešení, které je pro dítě nejlepší. Spolupráce s rodinou je proto nezbytnou součástí úspěšné práce.

1.4 Výživa

Podle Slávky Fraňkové (2010, s. 114–116) ovlivňuje zdraví správná výživa, která souvisí se zdravým životním stylem. Je nepostradatelná pro vývoj jedince. Dbáme na složení jídla, jeho kvalitu a dávkování. Plnohodnotná výživa zabraňuje vzniku dětských onemocnění. V neposlední řadě je nezbytná i z psychologického hlediska.

Asi každý ví, že pro správný vývoj dítěte je potřeba bílkovin, tuků, sacharidů, vitamínů a minerálních látek. Kvalita potravy v prvních letech dítěte je ovlivněna především rodiči. Dalo by se polemizovat nad vhodností vegetariánské stravy. Je dobré, aby o této tematice s rodiči promluvil odborník na zdravou výživu.

U předškolních dětí může nastat období nechutenství, které se někdy projeví i psychickými traumaty. Je potřeba ihned reagovat, pokud jsme zaznamenali příznaky. Předškolní děti jsou ovlivněny prostředím, v kterém vyrůstají. Rodiče jsou pro ně příkladem v dodržování zdravého jídelníčku. Děti se snaží napodobovat jejich chování a způsob stravování, stravovací návyky.

Antonymum podvýživy je obezita, kdy energetický přívod potravy převyšuje potřebu pro organismus. Rodiče jsou rádi, když jejich dítěti chutná, a podcení životosprávu svých ratolestí. Vesměs se to děje v rodinách, kde jsou špatné stravovací návyky zakotveny u dospělých. Obézní děti jsou často vystavené posměškům svých vrstevníků. Jsou kvůli své obezitě často vyřazovány ze svého okolí, a to je pro citlivou dětskou duši tou nejhorší variantou. Mnohdy tak vnímají svou postavu jako fyzický handicap, za který se stydí. Učitelé se snaží děti zaujmout a podpořit k aktivnímu přístupu ke sportu. Jde o to, aby se zvýšila u dítěte sebedůvěra a bylo pochváleno v pohybových činnostech.

Podle autorky (2010, s. 117) je předškolní věk klíčovým mezníkem ve vztahu jedince k vytvoření vztahu k jídlu. Ve školních jídelnách narazíme i na averzi dětí k určitým

potravinám. Není dobré, aby dítě bylo do jídla nuceno. Proto také i Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání nás nabádá, abychom dítě do jídla nenutili (viz kapitola 4).

Slávka Fraňková (2010, s. 118–119) informuje, že do mateřských škol přicházejí děti s nejrůznějšími stravovacími návyky, které si přinášejí z prostředí, ve kterém žijí. Jde například o přílohy, míru solení či koření aj. Děti se mohou navzájem ovlivnit, což znamená, že negativní chování jedince má za následek, že ostatní dostanou k jídlu také averzi.

Učitelé se velkou mírou podílejí na správném a zdravém vývoji dítěte.

1.5 Výchova ke zdraví

V této části vymezíme pojem výchovy ke zdraví a její cíle a zaměříme se na předškolní děti, kde poukážeme na to, co mateřská škola může nabídnout.

„Výchova ke zdraví označuje edukační koncepce směřující k podpoře zdraví (v případě učitelů, žáků či jiných skupin obyvatel). Jedná se o nově aprobační obor. V RVP ZV označuje vzdělávací obor, z něhož je možné utvářet ve ŠVP vyučovací předmět.“ (Havlínová a kol., 2006 s. 252). V RVP PV se nejvíce o zdraví dočteme v oblasti Dítě a tělo.

Jitka Machová (2009, s. 11) uvádí, že hlavním cílem výchovy ke zdraví je učit a vychovávat již od dětství. Bylo by dobré, aby si děti zdravý styl osvojily do každodenního životního koloběhu. Cílem je dosáhnout klíčových kompetencí po tělesné, sociální a duševní stránce. Žáci si rozšiřují obzory v hygienických, stravovacích a ve zdravotně preventivních návycích. Vytvářejí a osvojují si vztah k přírodě, ke svým kamarádům, rodičům a společnosti.

Dítě, které žije v rodině, která nemá ke zdravému životnímu stylu blízko, si v dospělosti špatně zvyká na osvojení zdravého stylu. Je prokázáno, že do čtyř let se vytváří základ návyků a dovedností. S přibývajícími roky se zavedený způsob života mění obtížně (Havlová, 1997, s. 183).

Mateřská škola se snaží o vytvoření společenské pohody. Dítě chrání od stresů a zdraví škodících vlivů, které jej v budoucnu mohou negativně ovlivnit. Učitelé se snaží o vytvoření správného a příjemného prostředí. Pro žáky je důležité cítit se ve třídě spokojeně. Klademe důraz na to, aby informace byly spontánně vstřebávány a doplňovány novými poznatky. Ty učitelé podávají nenásilnou formou (Havlová, 1997, s. 184).

2 Pojetí environmentální výchovy

Cílem práce je hledat aspekty výchovy ke zdraví i v environmentální výchově. V této kapitole popíšeme cíle a obsah environmentální výchovy.

Environmentální výchovu považujeme za synonymum ekologické výchovy (Máchal, 2000, s. 14).

Ekologická výchova se skládá ze tří hlavních bodů. První souvisí s prozkoumáním životního prostředí. Dále záleží na postoji jedince k dané otázce. Třetím bodem je snaha o rozvíjení odpovědnosti. Mateřská škola se zaměřuje na poznání životního prostředí. Nejblíže máme k přírodě, proto seznamujeme děti s prostředím, ve kterém žijí nejrůznější organismy. Učíme je, co je nezbytné k jejich životu a jak je důležité prostředí, ve kterém rostou. Snažíme se vysvětlovat, jak člověk může přírodu negativně ovlivnit či poškodit a jaké následky do budoucnosti určité zásahy přinášejí (Horká 1994, s. 4–5).

Hana Horká (1994, s. 5) dále uvádí, že *„ekologická výchova směřuje k utváření ekologické kultury osobnosti, zahrnující komponentu:*

1. Poznávací (kognitivní) – představuje souhrn poznatků k uvědomění si složitosti a propojenosti vztahů mezi lidskou činností a procesy v biosféře,

2. prostorovou (hodnotící) – v ní se promítá emocionální vztah k přírodnímu prostředí a etické i estetické hodnocení. Již v předškolním věku rozvíjené ekologické cítění má výraznou motivační schopnost směřující k odpovědnosti,

3. činnostní (přetvářecí) – zahrnuje odpovědné a šetrné jednání, tzn. osvojení si ekologicky šetrného životního stylu, aktivní účast na účinné péči o životní prostředí.“

Autorka (1994, s. 6) dále říká, že klademe důraz na to, aby byl člověk v souladu s životním prostředím a snažil se jej chránit. Výchova a zodpovědnost je začátek pro správný vývoj a pochopení vztahu k prostředí. Lhostejnost zde není na místě, musí nám záležet na tom, jak žijeme. Dítě si utváří vztah a přenáší si jej do další vývojové etapy.

Dítě je ovlivněno i médii. V kreslených filmech často narazíme na to, že věci dostávají lidskou podobu (tzv. antropomorfismus a personifikace). Proto se často setkáváme s dětskými kresbami, které obsahují tyto projevy. Až v pozdějším věku dítě začne rozlišovat realitu a fikci.

Již v předškolním věku lze spatřit odlišnost v morální etice ve vztahu k přírodě. Učitelé se snaží, aby bylo dítě s přírodou semknuté, chápalo, jak funguje, a začlenilo se co nejaktivněji do tohoto procesu. Dbají na odpovědnost, toleranci a empatii (Horká, 1994, s. 7–8).

Neustále opakujeme názory, že bez přírody není život, a proto ji musíme ochraňovat. Učíme děti poznávat, pojmenovat a pozorovat vše, co se v jejich blízkém okolí nachází (například stromy, zvířata aj.). Dále se učí rozlišovat živou a neživou přírodu. Musíme mít s dětmi trpělivost a vysvětlit jim, že přírodu nemůžeme ničit. Mnohdy se zabýváme jen tím, co má užitek pro člověka. Je ale třeba chápat přírodu jako celkovou hodnotu (Horká, 1994, s. 9–14).

Autorka (1994, s. 16) vymezuje ekologickou výchovu na několik zásad. Patří mezi ně umožnění prožitku, styk s prostředím, pohybování se v daném terénu, zaměřujeme se na sebepoznání dítěte a nabízíme ekohry.

Cílem ekologické výchovy je vyvolat v člověku správný postoj k přírodě. Snažit se vypěstovat odpovědnost za současný i budoucí stav jak přírody, tak i společnosti, která je naším domovem. Láska k přírodě je dobrým odrazovým můstkem v kvalitě lidského života a dobrých mezilidských vztazích. Učitelé ve třídách vytvářejí příjemné prostředí. Mateřská škola se snaží, aby zde vznikaly koutky živé přírody. Děti mají možnost starat se každodenně o jejich potřeby. Uvědomují si důležitost péče, a to jak o rostliny, tak o zvířata. Rozvíjí se dětská starostlivost a úcta k životu (Máchal, 2000, s. 15).

Dítě by nemělo považovat přírodu za samozřejmost, ale musí ji dokázat chránit a pochopit její význam.

3 Průnik výchovy ke zdraví a environmentální výchovy

3.1 Společné průniky

Společné průniky poukazují na souvislosti mezi výchovou ke zdraví a environmentální výchovou. Mnoho autorů ve svých publikacích uvádí spojitost těchto výchov.

Ve své práci rozdělila Jitka Machová (2009, s. 13) faktory, které působí na zdraví, procentuálně. Vyplývá, že z 50 % zdraví ovlivňuje životní styl, po 20 % se přisuzuje životnímu prostředí a genetickému základu. Zbylých 10 % tvoří zdravotnické služby.

„Cílem výchovy ke zdraví je rozvíjení a kultivace postojů ke zdraví vlastnímu i ostatních jako k hodnotě, která je nenahraditelným předpokladem plnohodnotného života. Jedinec se má vyznat v sobě a ve svém prostředí a chovat se jako integrovaná a odpovědná osoba po celý život.“ (Horká, 2010, s. 131).

Podle Hany Horké (2010, s. 131) se environmentální oblast jako okruh výchovy ke zdraví zaměřuje na tematické oblasti:

- *„analýzu vztahu člověka a přírody,*
- *biologickou, ekonomickou, sociální, psychologickou determinovanost ekologických problémů, na vlivy lidských činností na přírodu,*
- *vliv prostředí (nejen přírodního) na zdraví“.*

Autorka (2010, s. 131) dále informuje o tom, že je potřeba si uvědomit a nést odpovědnost za své chování vůči přírodě. To, co pro ni uděláme, se projeví i na našem zdraví. Pedagog zaujímá správné stanovisko k výchově ke zdraví. Podává informační údaje, že zdraví se automaticky samo neobnovuje. Záleží na prostředí, ve kterém žijeme, na tom, co jsme ochotni pro něj udělat a čeho negativního se naopak vzdát. Pro své zdraví by měl každý udělat maximum a rozhodovat se pro správné alternativy.

Hana Horká (s. 8) uvádí, že *„průnik podpory zdraví a péče o životní prostředí vyplývá z charakteristiky environmentální výchovy, která zdůrazňuje adekvátní vystižení a pochopení vztahů a souvislostí mezi složkami životního prostředí, komplexní vyjádření vzájemné podmíněnosti živé a neživé přírody, organismů navzájem, vztahů lidské*

činnosti a jejích produktů a přírody, včetně poznávání nechtěných důsledků lidských přetvářecích činností působících devastaci a ohrožení přirozených kvalit vody, vzduchu, půdy, flóry, fauny s následným ohrožením nejen lidského zdraví, ale i existence života na Zemi vůbec. Poznávání a pochopení těchto souvislostí se promítá v odpovědném vztahu k životnímu prostředí, v ekologicky šetrném životním stylu a jednání, podporujícím zdraví.“

Průnik spočívá v lidském chování a v tom, jak se zasadíme o blaho přírody. Podle toho můžeme očekávat lepší či horší zdravotní podmínky. Je nutné, aby se jedinec zamyslel nad svým jednáním a zvolil si cestu, po které se chce vydat. Je na něm, jak se k přírodě postaví, a to se odrazí i na jeho zdraví.

3.2 Výchova ke zdraví a environmentální výchova v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání

Vzhledem k tomu, že se zabýváme tématem zdraví a environmentální výchovy, popíšeme i Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání (dále RVP PV). Jedná se o dokument, podle kterého lze vytvářet školní a třídní vzdělávací program. Mateřské školy zde nacházejí podklady ke své práci, které poté uvádějí do praxe. Problematiku bakalářské práce budeme sledovat v RVP PV z hlediska kompetencí a vzdělávacích oblastí.

Z pohledu kompetencí je nejdůležitější činnostní a občanská kompetence, která nám říká, že dítě ukončující předškolní vzdělání by mělo znát, že záleží na tom, v jakém prostředí se nachází, a že svým chováním prostředí může ovlivnit a podílet se na něm. Další kompetence nám uvádí, že je důležité dbát na své zdraví a bezpečí. Také se chovat zodpovědně k druhým a dbát na bezpečí prostředí, ve kterém žijeme. A to jak prostředí přírodního, tak i společenského (RVP PV, 2004, s. 12).

Téma zdraví a environmentální výchovy najdeme ve vzdělávacích oblastech: Dítě a jeho tělo, Dítě a svět.

Z pohledu „dítě a jeho tělo“ nám RVP PV říká: *„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti biologické je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte, podporovat jeho fyzickou pohodu, zlepšovat jeho tělesnou zdatnost i pohybovou*

a zdravotní kulturu, podporovat rozvoj jeho pohybových i manipulačních dovedností, učit je sebeobslužným dovednostem a vést je k zdravým životním návykům a postojům.“ (RVP PV, 2004, s. 13).

Z hlediska dílčích vzdělávacích cílů (co pedagog u dítěte podporuje) je důležité:

- *„uvědomění si vlastního těla*
- *rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé i jemné motoriky (koordinace a rozsahu pohybu, dýchání, koordinace ruky a oka apod.), ovládání pohybového aparátu a tělesných funkcí*
- *rozvoj a užívání všech smyslů*
- *rozvoj fyzické i psychické zdatnosti*
- *osvojení si věku přiměřených praktických dovedností*
- *osvojení si poznatků o těle a jeho zdraví, o pohybových činnostech a jejich kvalitě*
- *osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí*
- *vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu“* (RVP PV, 2004, s. 14).

Další oblastí k tomuto tématu je Dítě a svět: *„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.“* (RVP PV, 2004, s. 26).

Z hlediska dílčích vzdělávacích cílů (co pedagog u dítěte podporuje) je důležité:

- *„seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu*

- *vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním i technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách*
- *poznávání jiných kultur*
- *pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit*
- *osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy*
- *rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách*
- *rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám*
- *vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí"* (RVP PV, 2004, s. 26).

Se zdravím je úzce spjata i životospráva jedince. RVP PV (2004, s. 30) nám říká, že životospráva dětí v mateřské škole je plně vyhovující, když dodržujeme určitá pravidla.

- Dětem se snažíme zvolit vhodnou skladbu jídelníčku. Její příprava by se měla zakládat na správné technologii přípravy. Je také důležité dodržovat časové intervaly mezi jednotlivými jídly. Děti by měly mít ve třídě vždy dostatek tekutin. Pokud dítě nechce, do jídla je příkazem nenutíme.
- Snažíme se vytvářet a dodržovat určitý denní program. Je důležité, abychom jej mohli kdykoli přizpůsobit a zareagovat na situaci, která vznikne v průběhu dne.
- Dbáme na to, abychom byli s dětmi každý den na čerstvém vzduchu. Samozřejmě vše záleží na podmínkách, jako je počasí a kvalita ovzduší.
- Je důležité dát dětem prostor k volnému pohybu, a to jak v prostorách mateřské školy, tak při pobytu venku.

- Denní program se zaměřuje na individuální potřebu dítěte při jeho aktivitách. Spánek a odpočinek je u dětí také odlišný. Vše záleží na potřebě jedince. Není na místě nutit děti ke spaní.
- Učitelé mateřských škol by měli být přirozeným vzorem a měli by dodržovat zásady zdravého životního stylu.

Malé dítě nejvíce ovlivňuje rodina, v které vyrůstá. Roli hraje také učitelka v mateřské škole, která s dítětem tráví mnoho času a působí na něj jako přirozená autorita. Společně se snaží zajistit ve výživě správné podmínky pro jeho další vývoj. Dbá se především na tělesnou a duševní stránku. Psychologie výživy zahrnuje, abychom se snažili nalézt zdravý způsob života. Předškolní dítě by se mělo seznámit s přírodními zdroji. Je důležité, aby od útlého věku chápalo, co pro něj jídlo znamená, a snažilo se ho vnímat jako důležitou součást svého života (Mertin, Gillernová, 2010, s. 124).

RVP PV se snaží, aby dítěti nebylo životní prostředí a okolní svět lhostejný. Také dbá na správné osvojení zdravých životních návyků a postojů k nim. Učitelé mateřských škol motivují děti, aby měly zájem vyrůstat v co nejlepším prostředí a přičinit se svým chováním k jeho ochraně.

3.3 Výchova ke zdraví a environmentální výchova v Kurikulu podpory zdraví v mateřské škole

Kurikulum podpory zdraví poprvé vyšlo v roce 2000. Jde o dokument, který nám uvádí metodický postup, jak zpracovat třídní nebo školní kurikulum. Oproti RVP PV zde najdeme více informací o problematice zdraví, která souvisí i s environmentální výchovou. Podtrhuje celkové zdraví. Máme vysvětleny pojmy jako je zdraví, podpora zdraví, principy a zásady programu podpory zdraví.

Kurikulum podpory zdraví prosazuje zdravý životní styl již od předškolního věku. Cílem je, aby jedinec po celý svůj život nejen dbal na své zdraví, ale aby přispíval svým postojem k vytvoření správného způsobu života. Dále se snaží utvářet pro děti vhodné podmínky. V první řadě je třeba zajistit dítěti při pobytu v mateřské škole celkovou pohodu, a to jak po stránce duševní, tak i společenské a tělesné. Dále podporujeme správné návyky dětí a vedeme je ke zdravému životnímu stylu. Děti chráníme, aby se na

nich neodrážely negativní jevy, jako je stres a špatný, zdraví škodící životní styl (Havlínová a kol., 2008, s. 9).

Mateřská škola se zapojuje za pomoci učitelky do podpory zdraví jedince. Volí správně způsoby výchovy ke zdraví. Na její činnosti se odráží výsledná kvalita odvedené práce. Předškolní děti jsou důvěřivé a učitelka je pro ně důležitá osoba. V jejich očích je vzorem a snaží se jí co nejvíce ve svém chování přiblížit (Havlínová a kol., 2008, s. 39).

Se zdravím souvisí i výživa jedince. RVP PV nám říká, za jakých podmínek je životospráva vyhovující. Kurikulum podpory zdraví (2008, s. 57) ke správné výživě uvádí: *„člověk je součástí přírody a podléhá jejím zákonitostem. Jeho výživa je něco víc než pouhá strava. Vytváří subjektivní pocit pohody a podílí se na stavu současného i budoucího zdraví. Je základním předpokladem pro zdravý tělesný a duševní vývoj jedince. Působí preventivně proti chorobám. Podporuje odolnost organismu.“*

„Rámcové formální kurikulum podpory zdraví v MŠ se skládá ze sedmi částí:

1. *Klíčové kompetence dospělého člověka podporující zdraví (vize)*
2. *Kompetence PZ u dítěte na konci předškolního období (obecné cíle)*
3. *Oblasti vzdělávání v podpoře zdraví (obsah)*
4. *Dílčí cíle vzdělávání v oblastech podpory zdraví (dílčí cíle)*
5. *Činnosti dětí (realizace)*
6. *Ukazatele dosaženého vzdělání (evaluace)*
7. *Rizika ohrožující nebo znesnadňující proces a dosažení cílů vzdělávání (překážky).“ (*Havlínová a kol., 2008, s. 92).

Havlínová a kol. (2008, s. 93–94) vymezili klíčové kompetence dospělého člověka (z hlediska kompetencí kurikula podpory zdraví):

1. *„Rozumí holistickému pojetí zdraví, pojmům podpory zdraví a prevence nemocí*
2. *Uvědomuje si, že zdraví je prioritní hodnotou*
3. *Dovede řešit problémy a řeší je*
4. *Má vyvinutou odpovědnost za vlastní chování a způsob života*
5. *Posiluje duševní odolnost*
6. *Ovládá dovednosti komunikace a spolupráce*

7. *Aktivně se podílí na tvorbě podmínek a prostředí pro zdraví všech.“*

Kurikulum podpory zdraví obsahuje pět oblastí: biologickou, psychologickou, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. S problematikou zdraví a environmentální výchovou nejvíce souvisí:

Oblast biologická, kde je hlavním úkolem, aby se dítě předškolního věku *„identifikovalo se svým tělem, mělo představu o jeho skladbě a funkcích, odlišovalo stav zdraví a nemoci (tělo, umělo pečovat o biologické potřeby kulturním způsobem (osobní hygiena, sebeobsluha prospívalo svému tělu aktivním pohybem, zdravě komponovanou a připravenou stravou (výživa) a neohrožovalo svoje zdraví a život riskantními aktivitami.“* (Havlínová a kol., 2008, s. 96).

Oblast environmentální, která nám říká, že *„hlavním úkolem je přispět k tomu, aby dítě předškolního věku pochopilo, že prostředím je všechno kolem nás, lidé, společnost i příroda, aby bylo schopno orientovat se v jednoduchých jevech a dějích, které ho bezprostředně obklopují, aby je dovedlo zhodnotit, zvažovalo rizika a přínosy a podle toho jednalo, aby se učilo odpovědnosti za důsledky svého chování ve vztahu k prostředí, naučilo se některým dovednostem k jeho ochraně a tvorbě a podílelo se na péči o prostředí.“* (Havlínová a kol., 2008, s. 99).

Mateřská škola, která se zabývá kurikulem podpory zdraví, se snaží, aby učitelky dětem přiblížily význam zdraví přirozenou cestou. Zaměřují se na činnosti, z kterých si dítě přináší pozitivní zkušenost. Důležitá je hra, která nenásilnou formou vede děti k osvojení poznatků (Havlínová a kol. 2008, s. 198).

4 Prostředky výchovy ke zdraví v environmentálním kontextu

Smyslem této kapitoly je poskytnout učitelům různé příklady, jak děti zaujmout a nenásilnou formou je vtáhnout do problematiky životního prostředí a zdraví. Snažit se, aby dítě mělo kladný vztah k přírodě a záleželo mu na tom, jak velkou roli v jeho životě bude hrát i zdravý životní styl.

Zdravá abeceda

Můžeme nahlédnout také do manuálu, jehož úkolem je připravit co nejlepší náměty pro učitele. Je určený speciálně pro mateřské školy. Jedná se o jednoduchou metodiku, která má vztah ke zdravému životnímu stylu. Tento projekt je nazvaný Zdravá abeceda.

Zdravá abeceda se snaží o rozšíření a doplnění Školního vzdělávacího programu. Opírá se o práci pedagoga, který má na děti velký vliv a je pro ně vzorem. Pilířem programu Zdravé abecedy se stal Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělání. Inspirací se stala také Montessori pedagogika, program Začít spolu, Globální výchova a zážitková pedagogika (ZA, 2011, s. 7–10).

Zdravá abeceda rozdělila zdravý životní styl na čtyři domény. Jedná se o zdravý pohyb, výživu, vnitřní pohodu (psychohygienu) a zdravé prostředí. Ty jsou znázorněny v uspořádání do pyramid, v kterých přehledně vidíme pořadí důležitosti jednotlivých složek. Podle čtyř domén zdravého životního stylu jsou vytvořeny kompetence, které by si mělo dítě osvojit v předškolním období (ZA, 2011, s. 20–26).

Cílem Zdravé abecedy je osvojení si zdravých návyků u dětí. Snaží se o symbiózu mezi dětmi, rodiči a pedagogy v mateřské škole. Vypracovaná je orientační nabídka, na co by se měly jednotlivé skupiny zaměřit.

Obsah manuálu doporučuje aktivity, které by mateřské školy měly zařadit do svého programu. Jedná se o různé pomůcky (př. plakáty, hry), které souvisejí se zdravým životním stylem. Je vypracován program, který radí jak učitelům, tak rodičům. Pro mateřské školy je vypracováno celkem deset tematických celků, jedná se vždy o týdenní projekt. Lze využít patřičných plakátů a pomůcek, které se vztahují k tematickým celkům. Dále jsou pořádány semináře. Je možné obrátit se i na e-mailovou adresu, kde

se můžeme poradit s odborníkem a prodiskutovat vše, co se týká zdravého životního stylu. Pro rodiče je zřízena webová stránka, booklet i e-mailová poradna, které poskytují informace k tématu (ZA, 2011, s. 8–9).

Nemocnice zvířátek

Učitelé mateřských škol mají možnost navštívit s dětmi projekt „Nemocnice zvířátek“. Ten se pořádá v ročních intervalech.

Cílem je poukázat na dodržování bezpečnostních zásad a seznámení se s lékařským prostředím.

Děti přijdou do „nemocnice“ se svým zraněným plyšákem. Zde absolvují vše, co je potřebné pro vyšetření a stanovení diagnózy. Úkolem je, aby se děti nebály nemocničního prostředí a věděly, že se jim zde dostane pomoci. Na závěr se dozvědí, jak mohou příště úrazu předejít a jak se mají chránit (dostupné z: http://www.brno.cz/brno-aktualne/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/nemocnice-zviratek-pro-deti-a-jejich-plysove-kamarady/).

Ekoškolky

Ekoškolky jsou školní zařízení, která se zabývají environmentální výchovou skloubenou s častým pobytem v přírodě. Interiér mateřské školy dětem nabízí přírodní materiály. Jídelníček je pestrý a obsahuje biopotraviny. Neodmyslitelnou součástí se stává pobyt v přírodě či na rozmanité školní zahradě. Každá ekoškolka se od ostatních liší. Záleží na prostorových a finančních podmínkách. Snaží se o snížení ekologické zátěže, například třídění odpadu, nahrazení plastových hraček přírodními aj. (Vošahlíková, 2010, s. 12, 15).

Ekoškolka má například za cíl, aby děti trávily v přírodě co nejvíce času, bez ohledu na rozmary počasí. Pečuje o zdravý životní styl, zaměřuje se na zdravé stravování a podporuje zapojení rodičů do péče o životní prostředí (Vošahlíková, 2010, s. 13).

Záměrem je, aby děti nebyly lhostejné, v jakém prostředí vyrůstají, a seznámily se s tím, jak mohou být k přírodě ohleduplní.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 Zjišťování dětských pojetí

Praktická část bude zaměřena na zjišťování dětských pojetí.

V minulosti bylo zpracováno několik studií, které byly zaměřeny na dětská chápání světa. Dítě od narození poznává spontánně okolní svět. Většinou jde o zážitkové zkušenosti, které mají emocionální podtext. U dětí jsou pevně zakotvena a dospělý člověk je velice často nedokáže změnit. Na dětská pojetí působí mnoho faktorů. Nejvíce jeho rodina. Postupem času se přidává okolní svět, vrstevníci a multimédia. Když dítě zahájí povinnou školní docházku, je nejvíce ovlivněné právě tímto prostředím. Někdy si získané vědomosti uchová pouze povrchně, ale svoji interpretaci jevu nezmění. Z pohledu dospělého člověka jsou dětské naivní teorie nesmyslné. Jsou výsledkem dětského vývoje a dětského chápání. Dětské pojetí je otázkou vývoje v čase. Záleží na tom, v jakém sociálním prostředí dítě vyrůstá, na jeho psychické stránce a učitelích.

Dětská pojetí rozdělujeme na dvě části. První je psychologická a druhá pedagogická. Psychologický pohled je spjatý s kognitivním vývojem. Pedagogický se dává do souvislosti s výukou a prací učitelů. Dělí se na tři části. Nejdříve na to, co žák ví o tématu před výukou, dále v průběhu a nakonec po ukončení učiva (Doulík a kol.).

Cílem praktické části je zjistit dětská pojetí „přírody“ a „zdraví“ u předškolních dětí. Vycházíme z toho, že závisí na věku dítěte a prostředí, ve kterém se pohybuje.

Výzkumné šetření jsem prováděla s dětmi ve věku od čtyř do šesti let v Mateřské škole Sluníčko, Brno, Strnadova 13. Šetření trvalo čtrnáct dní, vždy v ranních nebo odpoledních hodinách. Rozhovory s jednotlivými dětmi jsem nahrávala na diktafon a později jsem vše zaznamenala do písemné podoby.

Děti v mateřské škole měly k dispozici papíry, pastelky a tužky. Snažily se o výtvarné ztvárnění pojmu „příroda“. Zadala jsem toto téma bez dalších informací, nechtěla jsem děti ovlivnit a dát jim tak podněty k danému tématu. Bylo na každém z nich, aby svoji představu zpracovalo.

Po dokončení obrázků jsem jim dala prostor, aby mně popsaly, co nakreslily. Moje doplňková otázka byla: „Co bys chtěl/a ještě doplnit a co určitě do přírody (a zdraví) nepatří?“ Na jejich odpovědi jsem reagovala s porozuměním, abych je neodradila v další práci. Pro zpestření dalšího úkolu jsem vyrobila kartičky, které obsahovaly několik různých témat. Byly barevné a jednoduše zpracované. Děti měly roztřídit obrázky na zelený a červený papír. Zelený papír obsahoval to, co do „přírody“ patří. Naopak na červený papír dávaly ty kartičky, které by v „přírodě“ neměly být. Po splnění úkolu jsem se ptala: „Proč jsi přiřadil kartičku k tomuto papíru?“ Společně jsme si popovídali o správnosti výběru. Dalším bodem bylo „zdraví“. Pracovalo se stejným způsobem, jako v předcházející části.

Přírodu na kartičkách reprezentovaly obrázky lesa, rybníka, pole, slunce, květiny (slunečnice), krávy, kohouta a veverky. Na jiných obrázcích byla zobrazena PET láhev, kabela, hřebík, cigareta a hřeben.

Kategorii „zdraví“ představovaly kartičky s ovocem a zeleninou (mrkev, jablko, třešně), zubním kartáčkem a pastou, sportem – cvičením (dívka se švihadlem a míčem), usměvavou dívkou, spánkem (člověk, který spí), procházkou v lese a lesem. Další skupinu tvořily kartičky se sladkostmi (lízátko, zmrzlina, bonbóny), nemocným člověkem, cigaretou, televizí a zplodinami z výfuku auta.

Odpovědi dětí jsem zaznamenala do čtyř tabulek:

- Dětská pojetí „přírody“
- Dětská pojetí „zdraví“
- Komentáře a třídění kartiček – „příroda“
- Komentáře a třídění kartiček – „zdraví“

V páté tabulce je uvedeno, jak jednotlivé děti pracovaly.

5.1 Dětská pojetí „přírody“

Jméno dítěte (věk)	Dětská pojetí „přírody“	Co bys mohl/a ještě doplnit?	Co do přírody nepatří?	Moje komentáře
Kryštůfek (5 let, 8 měsíců)	obloha, slunce, domeček, z kterého jde kouř, dva stromy a tráva	neuvedl	odpadky	
Barunka (6 let, 2 měsíce)	obloha, slunce, mrak, liška, dva stromy a tráva	neuvedla	smetí	Použila personifikaci a antropomorfismus.
Kačenka (4 roky, 9 měsíců)	obloha, slunce, stromy a lidská postava	zvířátka	neuvedla	Použila personifikaci.
Terezka (5 let, 10 měsíců)	pláž, písek, moře, stromy, na kterých jsou jablka	chatu, pláž, stromy, vodu a hospodu	domy	Hospoda mě překvapila, proto jsem se zeptala, proč uvedla právě ji. Terezka odpověděla, že na pláži přeci hospody jsou a že tam ráda chodí na zmrzlinu.

Kubíček (6 let, 6 měsíců)	tráva, pět stromů, na kterých rostou jablka	houbičky, třešně, jablka a hrušky	odpadky, rozházené balóny a hlína, zabité zvíře	
Anička (5 let, 8 měsíců)	slunce, tráva, houby, stromy, na kterých jsou jablka, usměvavá postava, která drží v ruce košík, ve kterém jsou také houby	zvířátka	odpadky	
Lucinka (6 let, 2 měsíce)	ovocný strom, na kterém jsou švestky, keř, na kterém je červený rybíz, jehličnatý strom, slunce	oblohu	papíry a flaška	
Sárinka (6 let, 1 měsíc)	mrak, slunce, strom, ptáček, muchomůrka, lampa, lavička, keř, na kterém	neuvedla	neuvedla	

	jsou jahody, jehličnatý strom, ovocný strom, na kterém jsou třešně			
Kačenka (6 let, 2 měsíce)	tráva, keř, strom a jablko	ptáčky	odpadky	
Honzíček (6 let, 5 měsíců)	strom	keře, trávu, rostliny, kytičky, motýlky, zvířátka a veverku	odpadky	
Tomášek (5 let, 8 měsíců)	tři stromy	neuvedl	neuvedl	Obrázek nevybarvoval.
Lukášek (6 let, 3 měsíce)	obloha, stromy s větvemi a listím, tráva a koníček	více zvířátek	smetí a odpadky	
Míša (6 let, 4 měsíce)	les, hříbky, stromy, ptáčci, mrak a slunce	neuvedl	odpadky	
Říša (5 let, 10 měsíců)	stromy, na kterých jsou hrušky a jablka, keř	neuvedl	zmrzlina, mohla by všechno zakapat	Použil personifikaci.

	a květiny (zvoneček), slunce a mrak			
Pavlíček (5 let, 6 měsíců)	strom s listím, tráva, rybník s rybami, slunce, oheň	neuvedl	neuvedl	Použil personifikaci. Oheň komentoval, že do přírody nepatří, ale že ho tam někdo zapálil.

Dílčí shrnutí: Děti si spojily přírodu hlavně s lesem. Na obrázcích jsou vidět nejčastěji stromy, obloha, slunce, mraky a zvířata. Doplnily by zvířátka. Podle dětí do přírody nepatří odpadky.

5.2 Dětská pojetí „zdraví“

Jméno dítěte (věk)	Dětská pojetí „zdraví“	Co bys mohl/a ještě doplnit?	Co do zdraví nepatří?	Moje komentáře
Kryštůfek (5 let, 8 měsíců)	paprika, rajče, jablko, hrášek a hruška	neuvedl	sladkosti	
Barunka (6 let, 2 měsíce)	mrkev, jablko, hruška	neuvedla	neuvedla	
Kačenka (4 roky, 9 měsíců)	obloha, ona s maminkou, srdce	neuvedla	neuvedla	Srdce komentovala, že se mají rádi. Postavám dala pozitivní náboj – smějí se. Dále jsou zde použity velmi pestré barvy.
Terezka (5 let, 10 měsíců)	rajče, mrkev, okurka, švestka,	neuvedla	gumoví medvídci, bonbóny a dort	Med komentovala, že je podle ní zdravý a dělá se

	hruška, žluté a červené jablko, pomeranč, černý rybíz, med ve sklenici			z včelích slin.
Kubíček (6 let, 6 měsíců)	mrkev, salát, třešně, rajče a hruška, postava	neuvedl	sladkosti	Postavu komentoval, že je to on, protože jí ovoce a zeleninu.
Anička (5 let, 8 měsíců)	mrkev, jablko, hruška, salát a rajče	neuvedla	bonbóny, čokoláda	
Lucinka (6 let, 2 měsíce)	jablko, mrkev, citrón, pomeranč, mandarinka, třešně a květiny	neuvedla	sladkosti	Na otázku, proč souvisí květiny se zdravím, odpověděla: *„Protože nám z nich včely dělají med. A ten je pro nás zdravý.“* Zcela vyčerpala plochu papíru a používala syté barvy.
Sárinka (6 let, 1 měsíc)	meloun, jablko, okurka, hruška a rajče	neuvedla	sladkosti	

Kačenka (6 let, 2 měsíce)	veselý člověk	někoho kdo běhá a chodí; dále se nahlas zamyslela a řekla: *„Příroda je zdravá, že?“* A následovala její odpověď: *„Je tam kyslík a je tam i ovoce.“*	neuvedla	Než začala Kačenka kreslit, začala nahlas říkat své myšlenky – *„Když jsem zdravá, tak se usmívám, neležím v posteli a skákám.“* Na postavě správně rozlišila části těla.
Honzíček (6 let, 5 měsíců)	injekční stříkačka i s červeným křížem	neuvedl	bacily	Svoji kresbu komentoval a vysvětlil, že je to zdravá injekce, do které se dají zdravé látky, a ty se píchnou. Jako jediný nakreslil ke zdraví injekční stříkačku. Honzíček pochází z doktorské rodiny, proto možná zvolil tuto variantu.
Tomášek (5 let, 8 měsíců)	jablko	neuvedl	neuvedl	
Lukášek (6 let, 3 měsíce)	třešně, jablko, hruška a pomeranč	více ovoce	sladkosti	Na obrázku je vše drobně zobrazeno.

Míša (6 let, 4 měsíce)	jablko, okurka, citrón, pomeranč, sekaná a rajče	neuvedl	čokoláda a zmrzlina	Na otázku, zda je sekaná zdravá, řekl, že je to jídlo, má ji rád a je taky zdravá.
Říša (5 let, 10 měsíců)	hruška, hrášek, jablko a okurka	neuvedl	bonbóny a čokoláda	
Pavlíček (5 let, 6 měsíců)	borůvka, jahoda, jablko, pomeranč a třešně	hrušku	čokoláda a bonbóny	

Dílčí shrnutí: Zdraví děti spojily hlavně s ovocem a zeleninou. Sladkosti uváděly jako negativní.

5.3 Komentáře a třídění kartiček – „příroda“

Jméno dítěte (věk)	Komentáře a třídění kartiček – „příroda“ (asociace k pojmům); Otázka: „Proč?“
Kryštůfek (5 let, 8 měsíců)	Slunce, les, květina, pole, rybník, kohout, kráva, veverka – správně vše roztřídil, důvod neuvedl. Výfukové zplodiny z auta – *„mohlo by nabourat do stromečku a také by mohlo zničit trávu“*, hřebík – *„byl by špinavý“*, hřeben – *„by byl taky špinavý“*, cigareta – *„protože to by se nakazili i ostatní a mohlo by začít hořet“*, PET láhev a kabela – bez komentáře.
Barunka (6 let, 2 měsíce)	Květina, les, pole, slunce, rybník – bez komentáře, kráva, kohout a veverka – *„patří do přírody“*. Hřebík, cigareta, PET láhev, kabela, hřeben – bez komentáře.
Kačenka (4 roky, 9 měsíců)	Les – *„patří do přírody“*, kohout a kráva – *„ne, protože patří na farmu“*, veverka – *„ano, protože leze na stromech“*, rybník, slunce, květina, pole – bez komentáře. Hřebík – *„to je na opravování“*,

	cigareta – *„mohla by se zapálit“*, PET láhev bez komentáře. Do přírody přiřadila kabelu – *„je na nošení věcí“*, a hřeben – *„ten je na česání“*.
Terezka (5 let, 10 měsíců)	Pole, květina, slunce – bez komentáře, rybník – *„protože voda je dobrá pro kytičky“*, kráva, kohout – *„je to zvířátko“*, veverka – *„žije v lese“*, les – *„dává nám kyslík“*. Cigareta – *„ničí kyslík“*, kabela – *„protože to není příroda“*, PET láhev – *„pití je příroda, protože pomáhá kytičkám růst“*. Na moji otázku, kdyby byla PET láhev prázdná, se Terezka začala smát a rychle odpověděla, že *„ta do přírody nepatří“*. K přírodě přiřadila hřeben – *„patří do přírody, protože se může učesat, aby nebyla rozcuchaná“*, a hřebík – *„protože by tam mohla být skluzavka nebo houpačka“*.
Kubíček (6 let, 6 měsíců)	Les, květina, slunce, rybník, kohout, kráva – bez komentáře, veverka – *„je v lese“*. Cigareta – *„je to odpadek, mohl by se zapálit les“*, kabela – *„mohla by se tam vysypat“*, PET láhev – *„mohl by po ní někdo uklouznout a spadnout na kámen“*, hřebík – *„mohl by se někdo píchnout do nohy“*, hřeben – *„je na česání vlasů“*.
Anička (5 let, 8 měsíců)	Les – *„patří do přírody“*, kráva, kohout, veverka – *„to jsou zvířátka“*, květina, slunce, pole, rybník – bez komentáře. Hřebík – *„protože by se o něj mohl někdo zranit“*, cigareta – *„protože by shořel les“*, PET láhev – bez komentáře, kabela – *„mohl ji tam někdo ztratit“*, hřeben – *„ne, protože by si o něj mohla propíchnout boty“*, zplodiny z výfuku auta – *„protože by tam byl velký smrádeček“*.
Lucinka (6 let, 2 měsíce)	Les – *„protože nám dávají kyslík“*, kráva – *„ta nám dává mléko“*, kohout – *„protože nás ráno budí“*, veverka – *„žije v lese“*, rybník – *„abychom měli co pít“*, květina – *„aby na ni svítilo slunce“*, slunce, pole – bez komentáře. Hřeben – *„to je doma a češou se tím vlasy“*, hřebík – *„je to pichlavý a mohly by se o to zvířátka píchnout“*, kabela – *„člověk by na ní mohl uklouznout“*, cigareta – *„uškodí to zvířátkům a smrdělo by to“*, PET láhev – bez komentáře.

Sárinka (6 let, 1 měsíc)	Květina – *„patří do přírody, protože by tam mohly letět včely“*, slunce – *„protože by tam jinak byla tma“*, pole – *„abychom se mohli proběhnout“*, les, kráva, kohout, veverka, rybník – bez komentáře. Hřebík – *„nemůžeme zatloukat“*, cigareta – *„mohla by se poničit příroda“*, hřeben – *„nepatří do přírody, protože je na vlasy“*, PET láhev a kabela – bez komentáře.
Kačenka (6 let, 2 měsíce)	Květina – *„protože je to kytka – slunečnice, a ta má semínka pro ptáčky“*, slunce – *„protože tam svítí, a aby tam nebyla velká tma“*, rybník – *„v přírodě teče voda, a aby tam ptáčci mohli pít“*, kohout – *„protože je to zvíře a kokrhá“*, kráva – *„v přírodě jsou zvířata“*, veverka – *„můžeme ji vidět v lese nebo i v parku“*, les – *„příroda má les, a protože v tom lese jsou stromy“*, pole – *„ano, protože tam můžou nějaký lidi bydlet, potom tam orají a mají tam pole“*. PET láhev – *„protože se tam neházou odpadky“*, cigareta – *„to je nezdravé pro zvířátka“*, hřebík – *„tam asi nic nebudou lidé zatloukat“*, hřeben – *„v přírodě se nečešu“*, kabela – *„tam není obchod“*.
Honzíček (6 let, 5 měsíců)	Les – *„ze stromů vznikl les“*, pole – *„aby tam rostly rostliny“*, kráva – *„protože je to zvíře a jí trávu“*, kohout – *„je to zvíře a kokrhá“*, veverka – *„je to zvíře a žije v lese“*, květina – *„patří na pole a do přírody“*, slunce – *„kdyby nebylo slunce, tak by nerostly rostliny“*, rybník – *„patří do přírody“*. Cigareta – *„když tam někdo zahodí cigaretu, tak to může způsobit požár“*, hřebík – *„protože by tam mohlo jít zvířátko a píchlo by se“*, PET láhev – *„nepatří do přírody, protože by to vypadalo škaredě“*, hřeben – *„ne, protože by to za chvilku vypadalo jako sklad“*, kabela – *„kdyby se to dělalo pořád, tak by to vypadalo vážně škaredě“*.
Tomášek (5 let, 8 měsíců)	Les – *„je to příroda“*, květina – *„protože tam roste“*, slunce, rybník, veverka – bez komentáře. PET láhev – *„ne, protože by to vadilo zvířátkům“*, hřebík – *„protože by si mohlo nějaké zvířátko ublížit“*, cigareta – *„zvířátka by se mohla nakazit“*, kabela – *„mohla by být*

	nebezpečná“, hřeben – bez komentáře. Do přírody nezařadil krávu, kohouta a pole – *„nepatří do přírody“*.
Lukášek (6 let, 3 měsíce)	Slunce – *„aby mohly růst kytičky“*, kráva – *„protože může jíst trávu“*, veverka – *„je to zvířátko a žije v lese“*, pole – *„ano, aby tam mohlo růst jídlo“*, rybník – *„aby tam mohly plout rybičky, a aby tam kačenky mohly pít a plavat“*, květina, les, kohout – bez komentáře. Cigareta – *„mohlo by se tam něco zapálit“*, hřebík – *„aby si tam někdo nenapíchl nohu“*, PET láhev – *„aby někdo nedělal nepořádek“*, hřeben, kabela – bez komentáře.
Míša (6 let, 4 měsíce)	Kráva – *„protože dělá mléko“*, kohout – *„protože nás budí“*, pole – *„můžeme tam sázet“*, rybník – *„můžeme se tam koupat“*, veverka – *„žije v lese“*, les – *„patří do přírody“*, květina – bez komentáře. Hřeben – *„je na česání“*, hřebík – *„je na zatloukání“*, PET láhev – *„protože už je k ničemu, je to odpadek“*, cigareta – *„to ničí přírodu“*, kabela – *„v tom se nosí to, co se nakoupilo“*.
Říša (5 let, 10 měsíců)	Les – *„protože nám dávají kyslík a bez něj bychom umřeli“*, květina – *„aby to tam bylo hezký“*, veverka – *„patří do přírody, protože žije v lese“*, rybník – *„zvířátka můžou pít“*, slunce – bez komentáře. Hřeben – *„protože by tam byly odpadky“*, cigareta – *„na to je odpadkový koš“*, PET láhev – *„na to je odpadkový koš“*, taška – *„nepatří do přírody“*. Do přírody by nezařadil pole, které podle něj *„do přírody nepatří“*. Krávu a kohouta komentoval, že *„někdo chce mít v přírodě ticho“*.
Pavlíček (5 let, 6 měsíců)	Rybník – *„tam může plavat“*, veverka – *„ano, protože žije na stromě“*, slunce – *„můžeš se opalovat“*, les – *„protože můžeš lézt po stromech“*, květina – *„patří do přírody“*. PET láhev – *„do přírody nepatří odpadky“*, kabela – *„nepatří do přírody, v ní se může něco nosit a někdo ji tam odhodil“*, hřebík – *„o něj může někdo zakopnout“*, hřeben – *„protože nejsi doma“*, cigareta – *„mohlo by se to zapálit“*. Do přírody by nezařadil pole, krávu a kohouta – *„nemají tam statek“*.

Dílčí shrnutí: Děti mají mnoho věcí odposlouchaných a odpovědi jsou podobné. Časté reakce byly např. les – dává nám kyslík, cigareta – mohl by se zapálit les, veverka – protože žije v lese.

5.4 Komentáře a třídění kartiček – „zdraví“

Jméno dítěte (věk)	Komentáře a třídění kartiček – „zdraví“ (asociace k pojmům); Otázka: „Proč?“
Kryštůfek (5 let, 8 měsíců)	Ovoce a zelenina – *„protože je zdravá“*, spánek – *„abychom nebyli unavení“*, sport – *„můžeme se protáhnout“*, zubní pasta a kartáček – *„nebudeme mít červíky, a aby nám nevypadly zoubky“*, procházka v lese a les – uvedl stejnou odpověď – *„dává nám kyslík“*. Cigareta – *„můžeme z toho kouřit“*, výfukové zplodiny z auta – *„železo nejíme“*, televize – *„škodí očím“*, sladkosti – *„nejsou v nich vitamíny“*, nemocný člověk – *„protože je nemocný“*. Usměvavou dívku komentoval – *„je nemocná“*.
Barunka (6 let, 2 měsíce)	Usměvavá dívka – *„protože se směje“*, sport – *„je to dobré pro naše tělo“*, ovoce a zelenina – *„mají vitamíny“*, zubní pasta a kartáček – *„aby se nám nekazily zoubky“*, les, spánek – bez komentáře. Sladkosti – *„protože by se kazily zuby“*, cigareta – *„není to dobré pro dýchání“*, výfukové zplodiny z auta – *„není to zdravé, protože by se mohla udusit“*, nemocný člověk a televize – bez komentáře. Procházka v lese – podle Barunky *„není zdravá“*. Na otázku, proč si to myslí, jsem dostala odpověď: *„Mohla by se ztratit.“* Řekla jsem jí, kdyby šla s maminkou nebo tatínkem, zda by na své odpovědi něco změnila? Zareagovala, že *„to by zdravé bylo, protože by se procházela s maminkou“*.
Kačenka (4 roky, 9 měsíců)	Ovoce a zelenina – *„jsou zdravé a můžeme je jíst“*, usměvavá dívka – *„protože se směje“*, zubní pasta a kartáček – *„je to zdravé pro zoubky“*, sport – *„děti si můžou hrát“*, procházka v lese – *„můžou tam být děti, ale musí tam mít rodiče“*, spánek – *„je to zdravé, protože když je někdo unavený, tak si odpočine“*, les – *„mohou jít*

	pěšky do lesa“. Cigareta – *„má špatný kouř“*, výfukové zplodiny z auta – *„není to pro nás zdravé“*, nemocný člověk, televize – bez komentáře. Ke sladkostem uvedla – *„protože děti je mají rádi a chtějí něco jíst“*.
Terezka (5 let, 10 měsíců)	Ovoce a zelenina – *„je to zdravé a mrkev je dobrá na oči“*, spánek – *„kdybychom nespali, tak bychom nenabrali sílu a nemohli bychom jít ven“*, zubní pasta a kartáček – *„protože se nám nebudou dělat kazy“*, les – *„lidem dodávají kyslík a lidé mohou žít“*, procházka v lese – *„protože tam můžeme sportovat a to je zdravý“*, sport – *„když sportujeme, tak se unavíme a hezky potom spíme“*, usměvavá dívka – *„není nemocná, tak může chodit ven a sportovat“*. Cigareta – *„můžeš mít úplně černé plíce“*, výfukové zplodiny z auta – *„tatínek mně říkal, že když jde kouř do vzduchu, tak ničí kyslík“*, televize – *„můžeš si zničit oči“*, sladkosti – *„můžeš mít všelijaký kazy“*, nemocný člověk – *„není zdravý, protože jedl zmrzliny“*.
Kubíček (6 let, 6 měsíců)	Ovoce a zelenina – *„je to zdravé pro naše tělo“*, usměvavá dívka – *„protože se usmívá“*, zubní pasta a kartáček – *„aby měl zdravé zuby“*, spánek – *„aby měl sílu“*, les a procházka lese – *„bylo by dobré, kdyby se procházel v lese“*. Televize – *„není zdravá na oči“*, zplodiny z výfuku auta – *„kdyby to dýchal, tak to není zdravý“*, nemocný člověk – „*bolí ho hlava*“, cigareta – bez komentáře.
Anička (5 let, 8 měsíců)	Ovoce a zelenina – *„je zdravá“*, spánek – *„sladký spánek je dobrý, protože se hodně vyspíš“*, sport – *„procvičíš si nohy a ruce, a svoje kosti“*, zubní pasta a kartáček – *„to vyhání červíky“*, les – *„ty stromečky nám dávají kyslík“*, procházka v lese – *„protáhneš si nohy“*, usměvavá dívka – *„patří ke zdraví, protože je jí dobře a usmívá se“*. Zplodiny z výfuku auta – *„nebylo by to zdravé, kdyby to dýchala“*, cigareta – *„protože se neházou na zem“*, televize – *„není zdravá pro pohled, mohly by tě z toho bolet oči“*, sladkosti – *„ne, protože se z toho kazí zoubky“*, nemocný chlapec – *„je nemocný“*.

Lucinka (6 let, 2 měsíce)	Ovoce a zelenina – *„mrkev je zdravá na oči“*, zubní pasta a kartáček – *„protože nám to ochraňuje zuby“*, les – *„ten nám dává kyslík“*, usměvavá dívka – *„je veselá“*, spánek, sport, procházka v lese – bez komentáře. Televize – *„mohou nás potom bolet oči“*, sladkosti – *„jsou sladký a kazí se z nich zuby“*, nemocný člověk – *„má horečku, má medicínu a bolí ho hlava“*, cigareta, zplodiny z výfuku auta – bez komentáře.
Sárinka (6 let, 1 měsíc)	Procházka v lese – *„patří do přírody, protože potom se můžeme proběhnout“*, ovoce a zelenina – *„budeme potom zdraví“*, les – *„patří do zdraví, protože stromy nám dávají kyslík“*, zubní pasta a kartáček – *„máme potom čisté zoubky a nejsou kazy“*, spánek, sport – bez komentáře. Cigareta – *„byli bychom potom nemocní“*, sladkosti – *„z nich se dělají kazy“*, výfukové zplodiny z auta – *„protože bychom pšikali“*, televize, nemocný člověk – bez komentáře. Usměvavou dívku nepřiřadila ke zdraví, důvod neuvedla.
Kačenka (6 let, 2 měsíce)	Zubní pasta a kartáček – *„kartáčkem si čistíme zuby“*, ovoce a zelenina – *„to prospívá našemu tělu a protože je to zdravý“*, usměvavá dívka – *„je usměvavá a má dobrou náladu“*, procházka v lese – *„v lese sbíráme houby a ty jsou zdravé, a ještě že jde ze stromů kyslík“*, spánek – *„když se vyspí, má sílu a dobrou náladu“*, sport – *„protože skáče a potom drží ruce vzadu a procvičuje si tělo“*, les – *„ze stromů jde kyslík“*. Cigareta – *„jde z ní kouř“*, sladkosti – *„kazí zuby“*, televize – *„když se na ni dlouho díváme, můžou se nám zkazit oči, a potom nosíme brýle“*, nemocný člověk – *„má v puse teploměr a má teplotu“*, výfukové zplodiny z auta – bez komentáře.
Honzíček (6 let, 5 měsíců)	Ovoce a zelenina – *„je zdravá a obsahuje zdravé látky“*, zubní pasta a kartáček – *„když si čistíme zuby, tak se nezkazí“*, usměvavá dívka – *„úsměv je zdravý“*, sport – *„zábava je zdravá“*, les – *„protože v lese je zábava“*, spánek – *„je zdravý a je ti teplo“*, procházka v lese – *„protože si při tom hodně užiješ“*. Sladkosti – *„z nich můžeš onemocnět“*, cigareta – *„můžeš si něco udělat s plícemi“*, zplodiny

	z výfuku auta – *„to škodí a nedá se moc dýchat“*, nemocný chlapec – *„rýma není zdravá“*, televize – *„můžeš si zkazit oči“*.
Tomášek (5 let, 8 měsíců)	Sport – *„protože se pohybuje“*, ovoce a zelenina – *„mají vitamíny“*, zubní pasta a kartáček – *„to je dobré pro zoubky“*. Televize – *„kazí se oči“*, sladkosti – *„kazí se z nich zuby“*, nemocný člověk – *„je nemocný“*, cigareta, zplodiny z výfuku auta – bez komentáře. Les, usměvavá dívka, procházka v lese a spánek – *„nepatří ke zdraví“*.
Lukášek (6 let, 3 měsíce)	Ovoce a zelenina – *„tam jsou vitamíny“*, sport – *„aby měl sílu“*, spánek – *„protože si odpočineme“*, usměvavá dívka – *„je zdravá a nekašle“*, zubní pasta a kartáček – *„abychom neměli špinavé zuby“*, les, procházka v lese – bez komentáře. Sladkosti – *„kazí zuby“*, nemocný člověk – *„je nemocný“*, zplodiny z výfuku auta – *„kdyby se toho někdo nadechl, mohl by se udusit“*, cigareta, televize – bez komentáře.
Míša (6 let, 4 měsíce)	Procházka v lese – *„je zdravá, protože se protáhneme“*, ovoce a zelenina – *„to je jídlo“*, sport – *„protože se protáhneme“*, spánek – *„jsme ráno silní“*, zubní pasta a kartáček – *„protože si čistíme zuby“*, les – *„nabíráme kyslík“*. Nemocný člověk – *„není zdravý, protože je nemocný“*, televize – *„pak máme červené oči“*, sladkosti – *„pak můžeme být tlustí“*, cigareta – *„můžeme být nemocní“*, výfukové zplodiny z auta – *„pak můžeme kýchat“*. Usměvavá dívka – *„není zdravá“*.
Říša (5 let, 10 měsíců)	Ovoce a zelenina – *„to nám dává zdraví“*, spánek – *„z něj sílíme“*, usměvavá dívka – *„protože se usmívá“*, sport – *„protáhneme se a víc toho umíme“*, zubní pasta a kartáček – *„nemáme potom zkažené zuby“*, procházka v lese – *„protože se projdeme“*, les – *„dává nám kyslík“*. Nemocný chlapec – *„je nemocný“*, sladkosti – *„potom máme zkažené a černé zuby a vypadnou nám nebo se musí potom vytrhnout“*, zplodiny z výfuku auta – *„není to zdravé, mohl by někdo umřít“*, televize – *„mohli bychom si zkazit oči“*, cigareta – *„protože to můžeme umřít“*.

Pavlíček (5 let, 6 měsíců)	Ovoce a zelenina – *„mají vitamíny“*, spánek – *„dává nám sílu“*, procházka v lese – *„můžeš se proběhnout“*, usměvavá dívka – *„ano, protože se směje“*, sport – *„protože nám dává sílu“*, les – *„stromy voní“*, zubní pasta a kartáček – *„můžeme si čistit zuby“*. Televize – *„potom tě bolí oči“*, cigareta – *„protože kouří a může být nemocný“*, zplodiny z výfuku auta – *„z toho kašleš“*, sladkosti – *„pak nejsou dobré zuby“*, nemocný chlapec – *„není zdravý, protože je nemocný“*.

Dílčí shrnutí: Odpovědi se moc nelišily. Nejčastější byly např. ovoce a zelenina – mají vitamíny, les – dává nám kyslík, televize – mohli bychom si zkazit oči, sladkosti – kazí zuby.

5.5 Práce dětí

Jméno dítěte (věk)	Jak děti pracovaly
Kryštůfek (5 let, 8 měsíců)	Kryštůfek pracoval pečlivě, obrázky vybíral důsledně a snažil se nad odpovědí vždy přemýšlet. Zbrkle nereagoval. Snažil se svoji práci neodbýt.
Barunka (6 let, 2 měsíce)	Barunka vybírala obrázky pomalu a velmi váhala nad svým rozhodnutím. Nakonec ale vše správně zařadila. Neměla problém s kreslením, ale na její odpovědi jsem čekala delší dobu. Dívka působila plachým a stydlivým dojmem. Odpovídala velmi tiše.
Kačenka (4 roky, 9 měsíců)	Kačenka byla nejmladším dítětem, nepatří do skupiny předškoláků. Dané úkoly plnila s chutí. Myslím, že na svůj věk byla vnímavá a bystrá. Nebála se odpovídat a reagovala se zájmem.
Terezka (5 let, 10 měsíců)	Terezka patřila mezi upovídané děti. Při kreslení si dávala záležet, aby vše měla správně. Roztřídění obrázků jí nedělalo problémy, byla rychlá.
Kubíček (6 let, 6 měsíců)	Kubíček pracoval hbitě, hned věděl, co bude kreslit. S doplňkovými otázkami si uměl poradit. Naopak odpovědi, komentáře na pozitivní kartičky s motivy přírody neuváděl. Jinak vše zařadil rychle a správně.

Anička (5 let, 8 měsíců)	Anička se dala ihned do úkolů a plnila je s nadšením. Bylo vidět, že ji kreslení baví. Pečlivě vybírala pastelky a výkres se snažila vždy celý zaplnit. S kartičkami neměla problém, vše zařadila správně a poměrně rychle.
Lucinka (6 let, 2 měsíce)	Lucinka jako jedna z mála nakreslila a pojmenovala různé druhy stromů. Nespěchala, kreslila s rozvahou, na stromy používala různé odstíny barev. S výsledkem své práce byla spokojená. Nad zařazením kartiček přemýšlela, nespěchala a pečlivě je vybírala.
Sárinka (6 let, 1 měsíc)	Obrázek k přírodě zaplnila celý. Je zde využito mnoho různých možností. Vybírala si důsledně barvy, s kterými pracovala, dala si na výsledku práce záležet. V mluvené části působila více stydlivě, odpovídala tiše.
Kačenka (6 let, 2 měsíce)	S Kačenkou se spolupracovalo velice dobře. Byla velmi upovídaná a měla správné a na svůj věk vyčerpávající komentáře. Jako jediná si spojila zdraví s duševní pohodou a tělesnou kondicí. Také správně zareagovala a ve své odpovědi si spojila přírodu se zdravím.
Honzíček (6 let, 5 měsíců)	Do kreslení se mu moc nechtělo, chtěl to mít rychle hotové. Jako jediný nakreslil ke zdraví injekční stříkačku. Honzíček pochází z doktorské rodiny, proto možná zvolil tuto variantu. Mluvená část se mu líbila. Bylo vidět, že přemýšlel nad svými odpověďmi. Vše zařadil a komentoval správně.
Tomášek (5 let, 8 měsíců)	Tomášek působil plachým a stydlivým dojmem. Zdálo se mi, že úkoly mu moc nesedly, hledal těžko odpovědi. Problém mu dělalo i zařazování kartiček, musela jsem ho více povzbuzovat a snažit se ho motivovat k dalšímu úkolu.
Lukášek (6 let, 3 měsíce)	Lukášek kreslil nadšeně a nespěchal. Stromy u přírody si nakreslil podle své představivosti. S výsledkem byl spokojený. Celkově ho práce zaujala, byl trpělivý a snaživý.
Míša (6 let, 4 měsíce)	S kreslením si vyhrál, nespěchal a snažil se zaplnit co nejvíce místa. V kartičkách si byl jistý, vše rychle a správně zařadil.

	S mluveným projevem neměl problém, s odpověďmi si věděl ihned rady.
Říša (5 let, 10 měsíců)	Říša nakreslil obrázky pečlivě, využil plochu papíru. Mluvený projev mu nedělal problém. Odpovídal plynule a s rozvahou.
Pavlíček (5 let, 6 měsíců)	Pavlíček u přírody obrázky nevybarvil, ale barevnost pastelek zvolil správně. U zdraví ovoce vybarvil. Zaujal ho spíše úkol s kartičkami, na který se více soustředil.

5.6 Shrnutí výsledků

V praktické části jsem u dětí předškolního věku zjišťovala představy, které se jim vybaví, když slyší „příroda“ a „zdraví“.

Přírodu si děti spojily podobně. Nejčastěji se zaměřily na stromy, dále následovalo slunce a obloha. Ty děti obklopují každý den, vnímají je jako součást svého života. Vědí, že jsou pro ně důležité. Tyto informace získávají jak v rodině, tak v mateřské škole. Záleží na tom, abychom dětem správně vysvětlili, co pro nás příroda znamená. Jak velký vliv má na náš život a jak bychom měli o přírodu pečovat. Proto se také děti shodovaly v odpovědích na doplňující otázku „Co do přírody nepatří?“ Už v útlém dětství vědí, že odpadky jsou negativním jevem. Je na každém z nás, jaký přístup zvolíme a jak se o přírodu budeme starat. Děti si uvědomují, co je dobré a co naopak přírodě škodí. Je na každém jedinci, jak v budoucnu bude k přírodě přistupovat a zda ji bude chránit.

Téma zdraví bylo pro děti trochu záludnější. Než začaly kreslit, více se zamýšlely nad tím, co do tohoto tématu zařadit. Nejvíce vznikaly obrázky s ovocem a zeleninou. Některé děti si spojily zdraví i s injekční stříkačkou, s květinami, které spojovaly s včelami a medem. Také nakreslily člověka, který se cítí dobře po fyzické i duševní stránce. U kartiček si zdraví spojily i s jinými pojmy (například spánek, sport, usměvavá dívka aj).

Práce s kartičkami děti zvládaly s přehledem. Dokázaly je rozdělit na kladné a záporné skupiny. Poté odpovídaly, proč patří do těchto kategorií. Jejich komentáře se shodovaly.

Mnohdy zařazovaly intuitivně, aniž by věděly proč. Určité věci mají zafixované, ale ještě je nedokážou vysvětlit. Odpovídá to věkovému období, v kterém se nacházejí.

Z odpovědí vyplývá, že mají mnoho odposlouchaného. Procházejí tzv. heteronomním stadiem, kdy napodobují autoritu. Potvrdilo se, co říká švýcarský psycholog Jean Piaget. Podle něj se dítě předškolního věku nachází v předoperačním vývojovém stadiu. Dítě ve věku od čtyř do osmi let prochází názorným (intuitivním) myšlením.

Velký vliv má prostředí, ve kterém dítě žije. Mateřská škola i rodiče jsou vzorem, proto bychom měli mít snahu dodržovat správnou životosprávu a nebýt lhostejní k životnímu prostředí.

Závěr

Bakalářská práce nás obohatila o poznání smyslu a významu výchovy ke zdraví a environmentální výchovy. Potvrdili jsme si, že životní prostředí představuje základní determinantu zdraví. Dospěli jsme k závěru, že výchova od nejútlejšího věku je velmi důležitá. Ukazuje se, že výchova k péči o zdraví a k péči o životní prostředí mají mnoho společného a často se jejich obsah i prostředky prolínají. Ukazuje se, že zvyšování kvality lidského života závisí na vztahu člověka k přírodě. Ten je třeba systematicky rozvíjet, zejména v době, kdy je kvalita života ohrožována moderním způsobem života a podmínkami, ve kterých člověk žije. Zodpovědnost mateřské školy ve spolupráci s rodinou je neoddiskutovatelná.

Z výzkumného šetření, které se uskutečnilo v Mateřské škole Sluníčko, Brno, Strnadova 13, vyplývá, že děti spojují přírodu s lesem a zvířaty. Odmítají odpadky v přírodě. Pod pojmem zdraví si představují nejvíce ovoce a zeleninu. Zmiňují i duševní pohodu člověka. Velmi kriticky se vyjadřují k pojídání sladkostí.

S dětmi jsem pracovala individuálně. Nenásilnou formou jsem se je snažila vtáhnout do dané problematiky. Bylo zajímavé pozorovat a porovnávat, jak děti přistupovaly k plnění zadaného úkolu. Pracovní tempo bylo odlišné, ale výsledky práce se příliš nelišily. Při rozhovorech se jejich odpovědi často shodovaly. Tím se potvrdil názor švýcarského psychologa Jeana Piageta na předoperační vývojové stadium, v němž se nachází dítě předškolního věku. Výsledky také potvrdily, že dítě v mateřské škole prochází heteronomním stadiem, spjatým s napodobováním a přizpůsobováním se autoritě.

Je potřeba, aby učitelé s dětským pojetím pracovali a předávali dětem další vědomosti. Trpělivost učitelů ve výchově k správnému přístupu k životnímu prostředí a zdraví zanechá v dětech pozitivní náboj.

Resumé

Bakalářská práce pojednává o péči o zdraví v kontextu environmentální výchovy v mateřské škole. Průnik mezi výchovami spočívá ve vzájemné závislosti na sobě. Pokud člověk pečuje o životní prostředí, tak se kvalita jeho zdraví zvyšuje. Výsledky výzkumného šetření ukázaly, že dětská pojetí zdraví a přírody odpovídají věkovým zvláštnostem. Děti je spojují s blízkými věcmi a jevy. Učitelka v mateřské škole by měla s představami dětí systematicky pracovat a přiměřeně je rozvíjet. Poznávání přírody jako základ péče o životní prostředí představuje důležitý krok na cestě ke zdraví.

Resume

The thesis deals about health care in the context of environmental education in kindergarten. The intersection between education lies in mutual dependence on each other. If one cares about the environment the quality of his health improves. The results of the research showed that children's understanding of health and nature correspond to the age peculiarities. Children connect them with loved things and phenomena. Kindergarten teacher should work with children´s ideas and systematically and appropriately develop them. Learning about nature as the foundation of care for the environment is an important step to health.

Seznam použité literatury

Anon, 1997. *Problematika výchovy dětí a mládeže ke zdravému způsobu života v evropských zemích: sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference evropských zemí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 293 s. ISBN 80-210-1654-X.

DVOŘÁKOVÁ, Hana, 2002. *Pohybem a hrou rozvíjíme osobnost dítěte: [tělesná výchova ve vzdělávacím programu mateřské školy]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 137 s. ISBN 80-717-8693-4.

HAVLÍNOVÁ, Miluše a Eliška VENCÁLKOVÁ (eds.), 2008. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole: aktualizovaný modelový program podpory zdraví (dokument a metodika)*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 224 s. ISBN 978-807-3674-878.

HAVLÍNOVÁ, Miluše, 2006. *Program podpory zdraví ve škole: rukověť projektu Zdravá škola*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 311 s. ISBN 80-736-7059-3.

HORKÁ, Hana, 1994. *Ekologická výchova v mateřské škole*. Brno: Odd. předškolní výchovy CDVU MU, 29 s.

KRÁTOŠKA, Josef a Helga ZIEGLEROVÁ (reds.), 1998. *Letní škola s mezinárodní účastí projektu WHO Zdravá škola: sborník referátů*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 166 s. ISBN 80-706-7866-6.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 1998, 343 s., obr. ISBN 80-716-9195-X.

MÁCHAL, Aleš, 2000. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek Brno, 205 s. ISBN 80-902-9540-1.

MACHOVÁ, Jitka a Dagmar KUBÁTOVÁ, 2009. *Výchova ke zdraví*. Vyd. 1. Praha: Grada, 291 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2715-8.

MERTIN, Václav a Ilona GILLERNOVÁ (eds.), 2010. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 247 s. ISBN 978-807-3676-278.

MUŽÍKOVÁ, Leona, 2010. *Podněty pro implementaci výchovy ke zdraví do školních vzdělávacích programů*. 1. vyd. Brno: MSD, 141 s. Škola a zdraví pro 21. století. ISBN 978-807-3921-439.

ŘEHULKA, Evžen (ed.), 2010. *Příspěvky k výchově ke zdraví*. Brno: Masarykova univerzita, 388 s. Škola a zdraví pro 21. století. ISBN 978-802-1053-670.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina, 2004. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004. str. 45

Internetové zdroje

DOULÍK, Pavel, Jiří ŠKODA a Lenka HAJER-MÜLLEROVÁ. *PŘEDSTAVY O FENOMÉNU ŽIVOT U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU* [online]. [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://pf.ujep.cz/files/_konferenceKPG/KPG_konferenceprisp01.pdf

HORKÁ, Hana. *VÝCHOVA KE ZDRAVÍ V ENVIRONMENTÁLNÍCH SOUVISLOSTECH* [online]. [cit. 2013-04-10]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/41/texty/cze/01_horka_CZE.pdf

MANUÁL PRO UČITELE MŠ: Jednoduchá metodika zdravého životního stylu [online]. 2011. [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: http://issuu.com/lenkadrncova/docs/manual_final; http://www.zdrava-abeceda.cz/

Nemocnice zvířátek pro děti a jejich plyšové kamarády. [online]. 2010 [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: http://www.brno.cz/brno-aktualne/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/nemocnice-zviratek-pro-deti-a-jejich-plysove-kamarady/

VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. *Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol* [online]. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2010, 73 s. [cit. 2013-04-18]. ISBN 978-80-7212-537-1.

Přílohy